

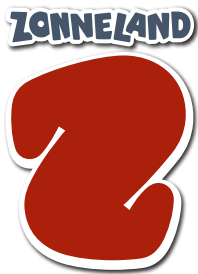
ZONNELAND

TERUG IN DE TIJD:

DE ROMEINEN

Als het leuk en leerrijk is,
wil je altijd en overal leren.

ZONNELAND

Voor België: Uitgeverij Averbode nv, Postbus 54, 3271 Averbode •
tel. +32 (0)13 78 01 16 • fax +32 (0)13 78 03 83 •
e-mail: basisonderwijs@uitgeverijaverbode.be •
website: www.uitgeverijaverbode.be

Voor Nederland: Uitgeverij Averbode nv, Postbus 54, 3271 Averbode, België. •
tel. 0499 788 116 • e-mail: info@uitgeverijaverbode.nl •
website: www.uitgeverijaverbode.nl

Verantwoordelijke uitgever: Filip Noël, Abdijstraat 1, 3271 Averbode

Gedelegeerd bestuurder: Barbara Vangheluwe

Zonneland • ISSN 0049-8750 • Deze uitgave ondersteunt de actie van OVAM, die het milieu wil beschermen door het optimale hergebruik van papier aan te moedigen. Dit tijdschrift wordt gedrukt op milieuvriendelijk papier. • De verkoopvoorwaarden van dit product vindt u op www.uitgeverijaverbode.be/verkoopvoorwaarden. • Onder voorbehoud van alle rechten. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, gereproduceerd, verspreid of op andere wijze meegedeeld aan het publiek zonder uitdrukkelijke voorafgaandelijke toestemming van de uitgever. • De persoonlijke gegevens die door u verstrekt worden, worden door Uitgeverij Averbode nv en Uitgeverij Averbode/Erasmie nv, Abdijstraat 1, 3271 Averbode, gebruikt om u op de hoogte te houden van hun activiteiten en uitgaven. Op eenvoudig verzoek kunt u uw gegevens inkijken en eventueel verbeteren. • Ondanks al onze inspanningen om aan de verplichtingen inzake het beeldmateriaal van dit nummer te voldoen, is het mogelijk dat bepaalde rechthebbenden ons onbekend gebleven zijn. Wij stellen ons ter beschikking voor het beantwoorden van hun vragen.

De redactie:

Hoofdreductie: Jan Van der Auwera • Eindredactie: Mieke Gybels & Juliette Favre • Coördinatie: Vanessa Girboux • Archief: Greet Van Dessel • Prepress: Chris Beelen • Artdirector: Guido Goris • Vormgeving: Hans Boeykens & Stéphane Barigand

IN DIT NUMMER

III

Tiberius en Claudia

IV

Romulus en Remus

V

Hoe het echt begon ...

VI

Van dorp tot wereldrijk

VIII

Het oorlogsverslag van Julius Caesar

IX

Welkom in Atuatuca Tungrorum

X

Populus Romanus – het Romeinse volk

XI

De Romeinse mode anno 150 n.C.

XII

Een dagje uit bij de Romeinen

XIV

Mens sana in corpore sano – een gezonde geest in een gezond lichaam

XVI

Zoveel goden?!

XVIII

Wil jij ook een Romein zijn?

XIX

Onderzoekend leren - Centrale verwarming

XXII

De Romeinen - spelletjes

De oplossingen
van dit nummer
vind je op

<https://www.galloromeinsmuseum.be/nl/te-doen/voor-kinderen/Zonneland-Terug-in-de-tijd-de-Romeinen>

Gegroet, vreemdeling! Wij zijn Tiberius en Claudia, trotse inwoners van **Rome**. Waarschijnlijk heb je al over onze stad horen vertellen. Hier valt altijd wat te beleven! Je kunt een bezoek brengen aan de spannende paardenraces in het *Circus Maximus*, bekende Romeinen spotten op het *Forum Romanum* of gewoon wat rondhangen tussen de exotische koopwaar op de markt. Maar let op, Rome heeft ook zijn donkere kantjes. In onze stad wonen veel arme mensen. Het stinkt er ook bijna overal, want iedereen gooit zijn afval zomaar op straat. Vanuit Rome heersen wij, Romeinen, over een enorm groot **wereldrijk**. Ga je mee op verkenning? Het maakt niet uit waar je vertrekt, want alle wegen in het rijk leiden naar Rome.

Hoe goed ken jij de Romeinen?

Is het juist of fout wat hieronder wordt verteld?

Omcirkel je antwoord. Lees daarna verder en vind het juiste antwoord op alle vragen.

De Romeinen ...

... bouwden muren aan de grenzen van hun rijk. **juist** / fout

(antwoord op p. 6-7)

... stichtten de oudste stad van België. **juist** / fout

(antwoord op p. 8-9)

... hadden een samenleving waarin iedereen gelijk was. juist / **fout**

(antwoord op p. 10-11)

... droegen meestal een broek. juist / **fout**

(antwoord op p. 10-11)

... hielden van gladiatorenengevechten. **juist** / fout

(antwoord op p. 12-13)

... schreven op een tablet. **juist** / fout

(antwoord op p. 14-15)

© Belgalmage

Het Forum Romanum, lang geleden het belangrijkste marktplein van Rome.

Het Circus Maximus, met plaats voor liefst 150 000 toeschouwers.

ROMULUS EN REMUS

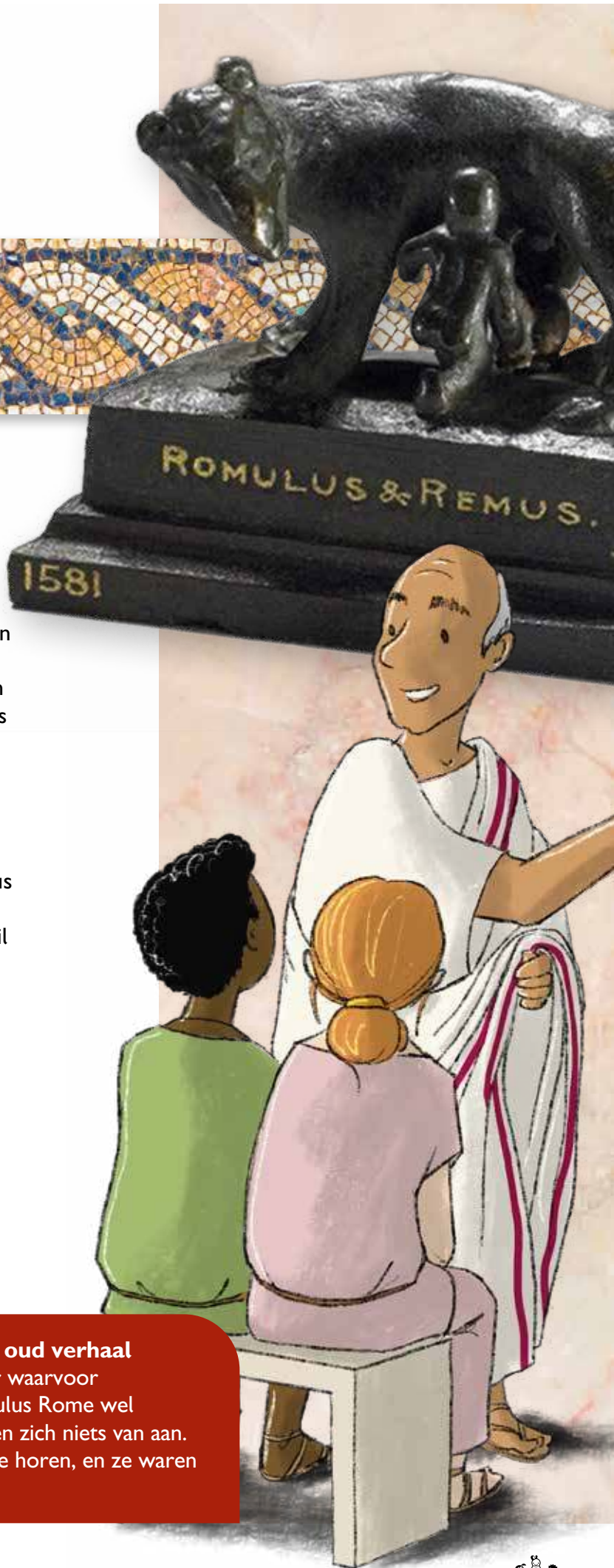
Lang geleden vond een **wolvin** een mandje langs de rivier de **Tiber**. Er lagen twee baby's in: Romulus en Remus.

De boze koning Amulius had het bevel gegeven de tweelingbroertjes in de rivier te gooien, want hij was bang dat ze op een dag zijn plaats op de troon zouden innemen. Amulius had namelijk zelf koning Numitor, de grootvader van Romulus en Remus, van de troon verjaagd. De wolvin nam de huilende baby's mee naar haar hol. Ze redde de jongetjes door hen met haar eigen melk te voeden.

Later wandelde een **herder** langs het hol. Hij zag de kinderen en nam ze mee naar huis. Samen met zijn vrouw zorgde hij voor de jongens. Toen Romulus en Remus volwassen waren, keerden ze terug naar de oevers van de Tiber. Daar besloten ze, op 21 april in het jaar 753 v.C., een stad te stichten, precies op de plek waar de wolvin hen gevonden had.

Terwijl de broers de stadsmuren aan het bouwen waren, kregen ze **ruzie** over wie de koning van de stad mocht worden. 'Die muren van jou zijn veel te laag! Zo zullen we de vijand niet tegenhouden', spotte Remus. Toen hij over de muur van Romulus sprong om hem te plagen, werd die zo boos dat hij zijn broer neerstak. **Romulus** werd de **koning** van de stad en noemde haar naar zichzelf: Rome.

Zo'n verhaal noemen we een **legende**. Dat is een **oud verhaal** waarvan mensen wel geloven dat het waar is, maar waarvoor **geen** enkel **bewijs** is. We weten dus niet of Romulus Rome wel echt heeft gesticht. Maar daar trokken de Romeinen zich niets van aan. Zij vertelden het verhaal aan iedereen die het wilde horen, en ze waren trots op hun stichter.

De zogende wolvijn met Romulus en Remus is uitgegroeid tot het symbool van de stad Rome.

HOE HET ECHT BEGON ...

© The Trustees of the British Museum

‘Hoe is Rome dan echt ontstaan?’, hoor ik je al denken. Wel, over dat prille begin **discussiëren** wetenschappers nog steeds. Men is het er over eens dat op de plek waar vandaag Rome ligt, al zeker **mensen** wonen sinds de achtste eeuw v.C. In het begin **woonden** de mensen er **verspreid** over verschillende kleine dorpjes. **Geleidelijk** aan werden deze dorpjes groter en **groter**, en hun inwoners groeiden letterlijk naar elkaar toe. Ten laatste tegen de zesde eeuw v.C. waren ze samengesmolten tot één stad, Rome.

© The Trustees of the British Museum

Deze urne lijkt op een hutje waarin de vroegste bewoners van de dorpen bij de Tiber woonden. In zo'n huturne werd de as van een overledene bewaard. Men geloofde dat de dode hierin voortleefde.

VAN DORP TOT WERELDRIJK

De Romeinen waren trots op Rome. Toch wilden ze graag nieuwe gebieden veroveren. Hun leger was ongelooflijk goed georganiseerd. De soldaten wisten in alle omstandigheden precies wat van hen werd verwacht. De tegenstanders van de Romeinen waren ook erg dapper, maar omdat zij niet zo goed getraind waren, verloren zij vaak de strijd. Zo bouwden de Romeinen na heel wat eeuwen een echt wereldrijk uit.

Lees de tekst hieronder en kleur de kaart volgens de opgegeven kleurcode. De grenzen van het Romeinse Rijk zijn aangeduid met een dikke zwarte lijn.

De hoofdstad van het rijk was Rome. **Duid Rome aan op de kaart met een rode stip.**

Eerst veroverden de Romeinen de dorpen en steden in de buurt. Zo werd Rome een belangrijke stad in Midden-Italië. Vervolgens veroverden ze ook de rest van Italië. **Kleur Italië oranje.**

Grote delen van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten werden ook deel van het Romeinse Rijk.

Kleur de veroveringen van de Romeinen in Europa geel, die in Noord-Afrika groen en die in het Midden-Oosten paars.

Nu zie je dat het volledige gebied rond de Middellandse Zee in handen was van de Romeinen. Ze noemden die zee 'mare nostrum'. In het Latijn, de taal van de Romeinen, betekent dat 'onze zee'. **Kleur de Middellandse Zee blauw.**

De kaart toont nu het Romeinse Rijk in 117 n.C., toen het op zijn grootst was.

2,5 miljoen v.C.

3000 v.C.

2000 v.C.

1000 v.C.

Wist je dat de Romeinen muren bouwden aan de grenzen van hun rijk?
Zo liet keizer Hadrianus in Groot-Brittannië een muur van wel 117 km lang bouwen.

© Belgimage

Het Romeinse Rijk hield eeuwen stand, maar vanaf het midden van de derde eeuw n.C. kon het verzwakte leger de Germaanse stammen niet meer tegenhouden. Zij vielen vanuit het noorden binnen. Kijk maar op de kaart.

De invallers bleven in het westen van het Romeinse Rijk wonen en hun cultuur vermengde zich met die van de Romeinen. Op het einde van de vijfde eeuw n.C. kwam het Romeinse Rijk in het westen ten val.

Duid met een streepje op de tijdband aan:

- het ontstaan van Rome : rond 800 v.C.
- de val van het West-Romeinse Rijk : rond 500 n.C.

Kleur de Romeinse periode rood.

Hoe noem je de periode waarin de Romeinen leefden?

☐ de prehistorie	☐ de middeleeuwen
☒ de oudheid	☐ de nieuwe tijden

Hoeveel eeuwen heeft het West-Romeinse Rijk bestaan? 13 eeuwen

Ten aanval!

Bekijk de tekening. Vul de tekst in de kaders aan. Je kunt kiezen uit: speer (pilum) – maliënkolder (lorica hamata) – zwaard (gladius) – helm (galea) – sandalen (caligae) – schild (scutum). Verbind daarna elk kader met het juiste wapen.

Mijn zwaard is kort en scherp. Ideaal om mee te steken.

Links draag ik een houten schild Het beschermt bijna mijn hele lichaam.

Op de onderkant van mijn sandalen zitten metalen nageltjes. Zo glijd ik niet uit tijdens het vechten.

Mijn speer heeft een lange metalen spits. Als ik ze gooi, buigt die krom. Zo kan mijn vijand ze niet teruggooien.

Een loodzware maliënkolder beschermt mijn bovenlichaam met duizenden metalen ringetjes die aan elkaar vasthangen.

Mijn helm heeft speciale kleppen om mijn wangen te beschermen.

1 1000 2000

HET OORLOGSVERSLAG VAN JULIUS CAESAR

De bekendste Romeinse legeraanvoerder was **Gaius Julius Caesar**. Tussen 58 en 51 v.C. veroverde hij Gallië. Hij beschreef die strijd in zijn verslag 'Oorlog in Gallië'. Hieronder vertelt Caesar over het gevecht in 54 v.C. tegen de Eburonen, een stam uit onze streken. Lees je mee?

Misschien denk je dat Julius Caesar de eerste keizer van Rome was? Mis! Verder ontdek je wie hij wel was.

Zo'n 8000 van mijn soldaten overwinterden in het gebied van de Eburonen, maar dat was niet naar de zin van hun koning, **Ambiorix**. Hij vond dat we niet genoeg voedsel overlieten voor zijn volk.

Daarom bedacht hij een **sluw plan**. Hij vertelde dat Galliërs en Germanen onderweg waren om het Romeinse kamp aan te vallen. Dat leger was zo groot dat we het gevecht zeker zouden verliezen, beweerde hij. Ambiorix beloofde dat mijn troepen veilig konden vertrekken naar een ander kamp in de buurt.

Wat een leugenaar! Toen mijn soldaten vertrokken, vielen de Eburonen hen toch aan! Bijna al mijn mannen kwamen om in het gevecht. Toen ik het nieuws hoorde, was ik razend.

Volgende maand vertrek ik opnieuw met een leger naar de Eburonen. Deze keer wil ik ze allemaal doden of gevangennemen. Ik hoop vooral dat ik die Ambiorix te pakken krijg!

Is Caesars plan gelukt?

Kraak de code : A = E, B = F ...

YWAOWN DAABP ZA
AXQNKAJ CAZKKZ.
WIXEKNET GKJ RHQYDPAJ.

Caesar heeft de Eburonen gedood...
Ambiorix kon vluchten.

Dit standbeeld van Ambiorix staat op de Grote Markt in Tongeren. Hoe hij er echt uitzag, weten we niet.

WELKOM IN ATUATUCA TUNGRORUM!

Rond 10 v.C. gaf keizer Augustus zijn soldaten het bevel om in het oude gebied van de Eburonen een plek te zoeken voor een **nieuwe stad**. Ze legden er de eerste straten aan. Daarna groeide hier geleidelijk een echte Romeinse stad: **Atuatuca Tungrorum**. Op het plan zie je hoe ze eruitzag in 150 n.C.

Atuatuca had een hoge muur **I** met poorten. Rondom lagen begraafplaatsen **II**, een graanopslagplaats **III** en wegen **IV**. Er was ook een **aquaduct** **V**, een 'waterleiding'. In de stad leken de straten **VI** op een schaakbord.

In het centrum stonden belangrijke gebouwen zoals de tempel **VII** en het badhuis **IX**, en natuurlijk was er ook een marktplein **VIII**, naast heel wat woningen **X**.

Vandaag ligt op deze plek **Tongeren**. Hier en daar kun je nog resten van Romeinse bouwwerken zien. Het Gallo-Romeins Museum staat niet toevallig in de oudste stad van België. Je kunt er ontdekken wat archeologen nog elk jaar in de buurt opgraven.

Aquaducten

De Romeinen waren knappe bouwers. Zo legden ze aquaducten aan, die **water** van een **bron** naar de **stad** voerden. Daar waren soms heel ingewikkelde werken voor nodig. Kijk maar naar het enorme aquaduct over de rivier de Gard, in Frankrijk. In Tongeren legden ze een aarden heuvel aan met een houten kanaal erin.

De Pont du Gard in Frankrijk: sinds de middeleeuwen is het aquaduct een brug.

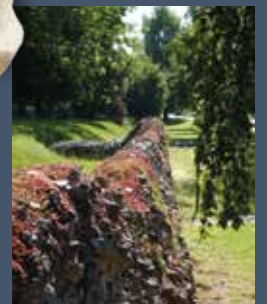

Een goed bewaard deel van het aquaduct in Tongeren.

Augustus, de eerste keizer! Hij was de adoptiefzoon van Julius Caesar.

© The Trustees of the British Museum

Resten van de Romeinse stadsmuur in Tongeren.

POPULUS ROMANUS – HET ROMEINSE VOLK

Het Romeinse Rijk strekte zich uit van het Verenigd Koninkrijk tot Egypte, van Portugal tot Irak. Er woonden miljoenen mensen en allemaal behoorden zij tot het 'Romeinse volk'. Toch was niet iedereen gelijk. Rijkdom, afkomst en geslacht bepaalden je plaats in de samenleving.

Hieronder stellen enkele Romeinen zich voor. Verbind elke persoon met de juiste tekst.

Ave*! Ik heet
Quintus.

Mijn familie is een van de **rijkste** in Rome. Mijn vader werkt voor de keizer. Vandaag mag ik met hem mee naar het paleis. Daarom draag ik mijn nieuwe toga!

*Hallo!

Ik ben **Helena**.
Ik woon in Syrië.

Mijn man is **handelaar**. Enkele keren per jaar vaart hij naar Rome om er voor veel geld zijde en kruiden uit het Oosten te verkopen. Thuis vertelt hij me alles over de nieuwste kapsels en modetrends in Rome.

Ik ben **Eunus**.

Vroeger was ik visser, in Egypte, maar de Romeinen namen me gevangen tijdens de oorlog en verkochten me als **slaaf**. Nu werk ik iedere dag op het veld van mijn meester.

Gegroet!
Tullio is de naam.

Jarelang heb ik het Romeinse Rijk verdedigd. Na 25 jaar in het **leger** mag ik met pensioen en word ik eindelijk een Romeins burger. Nu mag ik stemmen bij verkiezingen. Binnenkort verhuis ik met mijn vrouw naar Gallië, mijn geboortestreek. Daar willen we een boerderijtje kopen.

Mijn naam is **Volusia**. Mijn ouders verhuisden naar Rome om er werk te vinden, maar dat lukte niet. We wonen met het hele gezin in een kleine kamer.

Een mix van culturen

De Romeinen waren **trots** op hun **cultuur**. Ze wilden graag dat alle bewoners van hun rijk ermee kennismakten en olijven aten, Latijn spraken, bouwden met baksteen ...

Maar dat wil niet zeggen dat iedereen meteen 100 % 'Romein' werd. De meeste bewoners probeerden hun **eigen cultuur** te **verzoenen** met die van de Romeinen. Zo ontstond in onze streken een mengelmoes van Gallische en Romeinse elementen: de **Gallo-Romeinse cultuur**.

DE ROMEINSE MODE

ANNO 150 n.C.

Ave! Ik ben Flavia.
Ik help mijn meester
en meesteres bij het
aankleden, maar ik ken
helemaal niets van
de Romeinse mode!
Wil jij me raad geven?

I

V

II

IV

III

Lees de tekst en plaats
het cijfer bij het correcte
kledingstuk.

Een **tunica** **I** is een los gewaad.
Iedereen draagt het! Soms komt
het tot aan de knie, soms is het
langer. Meestal maak je het vast
met een riem rond je middel.

Een **toga** **V** is enkel voor
mannen. Het is een wollen doek
van wel vijf meter lang!
Je drapeert hem mooi over
je **tunica**. Maar hem aantrekken is
heel ingewikkeld!

Over haar **tunica** draagt mijn
meesteres een **stola** **III**.
Die lange jurk maak ik
op haar schouders vast
met een **fibula of speld** **IV**.
Op een **stola** draag
je twee riemen: de ene
vlak onder de borsten
en de andere rond het middel.
Zo valt alles mooi in de plooi.

Een **palla** **V** is een lange,
rechthoekige mantel. Dames
dragen hem over een **stola**.

Wist je dat de Romeinen geen broeken droegen?
Die leerden ze pas kennen tijdens Caesars gevechten
tegen de Galliërs. Want in onze streken droegen
ze wel 'braccae', broeken. Maar de Romeinen vonden
dat rare kledingstuk maar niets.

EEN DAGJE UIT BIJ DE ROMEINEN

Vandaag opent keizer Titus het gloednieuwe Colosseum, het grootste amfiteater ter wereld. Er is plaats voor meer dan 50 000 toeschouwers! Het feest duurt 100 dagen!

In de voormiddag staan **dierenshows** op het programma. Tijgers, olifanten, beren, leeuwen ... Hoe exotischer, hoe beter. Eerst doen ze kunstjes en daarna vechten ze tegen elkaar. Dan komen de **jagers** in actie. De Romeinen zijn er dol op - en ook op het vlees dat achteraf wordt uitgedeeld. Het hoogtepunt is de show met **gladiatoren** in de namiddag. Velen zijn gevangengenomen tijdens een oorlog, anderen zijn slaven. Ook vrije mensen kiezen soms voor een carrière als gladiator. Allemaal hopen ze rijk of beroemd te worden. Gladiatoren worden in een speciale school **opgeleid** tot een bepaald **type gladiator**. Hier zie je er enkele:

Naam: **Priscus**

Type: **Thraex**

Uitrusting

een krom zwaard,
een klein schild,
één armbeschermer,
hoge beenplaten en een helm
met een hoge kam.

Naam: **Verus**

Type: **Murmillo**

Uitrusting

een kort zwaard,
een langwerpig schild,
één beenplaat,
één armbeschermer en
een helm met een hoge kam.

Een gevecht tussen twee gladiatoren kan eindigen op drie manieren:

1. Een van hen sterft.
2. Een van hen geeft zich over. Het publiek of de keizer beslist of hij moet sterven of niet.
3. Beide gladiatoren vechten dapper en mogen blijven leven.

© The Trustees of the British Museum

Dit is keizer Titus.
Zijn lievelingsgladiator
was de Thraex.

Het Colosseum had maar
liefst 76 toegangspoorten
om alle fans op
hun zitplaats te krijgen.

Na een dagje amfitheater hebben de Romeinen razende honger! Kom jij mee aan tafel liggen?

Rijke Romeinen aten thuis, in het **triclinium**. In deze eetkamer stonden drie ligbedden rondom een laag tafeltje. Daarop plaatsten slaven allerlei schotels en kommen. Eten gebeurde met de handen, een lepel of een mes. Vorken kenden de Romeinen niet. Rijke mensen probeerden elkaar op feestjes te overtreffen met allerlei **exotische gerechten**, zoals zee-egels, hazelmuizen of ... flamingotongetjes. Tijdens de maaltijd genoten de gasten van een dansoptreden, gedichten of muziek.

Arme mensen woonden erg klein. Ze hadden vaak geen eigen keuken en kochten hun **maaltijden** kant-en-klaar in een **snackbar** of op de **markt**. De gewone Romeinse kost bestond vooral uit speltbrood, eieren, kaas, gedroogd fruit, noten, olijven en graanpap. Vlees werd maar heel uitzonderlijk gegeten. En niet te vergeten: Romeinen waren dol op **garum**, een saus op basis van rotte visingewanden! Die goten ze over bijna elk gerecht.

Een Romeins dessertje: gevulde dadels met honing

WAT HEB JE NODIG?

- 200 gram dadels
- 50 gram pijnboompitten
- 50 gram hazelnoten of amandelen
- 100 gram verse roomkaas
- 3 eetlepels vloeibare honing

HOE MAAK JE HET?

Doe de kaas in een kom. Meng er een eetlepel honing bij. Maak de pitten en de noten fijn met een stamper. Voeg ze bij de kaas. Vul de dadels met het mengsel. Leg ze op een bord. Verwarm de rest van de honing. Giet ze over de gevulde dadels. *Bene sapiat!**

*Smakelijk!

MENS SANA IN CORPORE

EEN GEZONDE GEEST IN EEN GEZOND LICHAAM

Joepie! Naar school!

Op **school** leerden jonge Romeinen lezen en schrijven, in het **Latijn** en soms ook het Grieks. Rekenen stond ook op het programma. Naar school gaan was in het Romeinse Rijk vooral weggelegd voor **rijke jongens**. De rijke meisjes mochten maar enkele jaartjes les volgen. Arme kinderen leerden helemaal niet lezen, schrijven of rekenen.

Spreek jij ook Latijn?

De taal van de Romeinen was het Latijn. Vandaag spreekt niemand die taal nog, maar je kunt ze wel leren op de middelbare school. Heel wat woorden in het Frans en het Spaans, maar ook in het Nederlands en in het Engels, komen uit het Latijn.

Laten we eens oefenen! Verbind het Latijnse woord uit de linkerkolom met de juiste vertaling in de rechterkolom! Tip: denk af en toe ook aan het Frans of het Engels!

Wist je dat de Romeinen op school ook een **tablet** hadden? Nee, niet zo eentje met een aanraakscherm, maar een schrijftablet. Dat was een houten plankje met een opstaande rand. Over het plankje goot men een dunne laag bijenwas. Daarin kon je met een metalen pen, een **stilus**, je tekst krassen. Een foutje gemaakt? Geen probleem! Je draaide je **stilus** gewoon om en met de platte achterkant kon je de was weer gladstrijken. Vaak bond men enkele schrijftabletjes met touwtjes aan elkaar tot een soort van boekje.

Een mozaïek bestaat uit duizenden steentjes. Dit fragment maakte ooit deel uit van een mozaïek in een Romeinse woning in Tongeren.

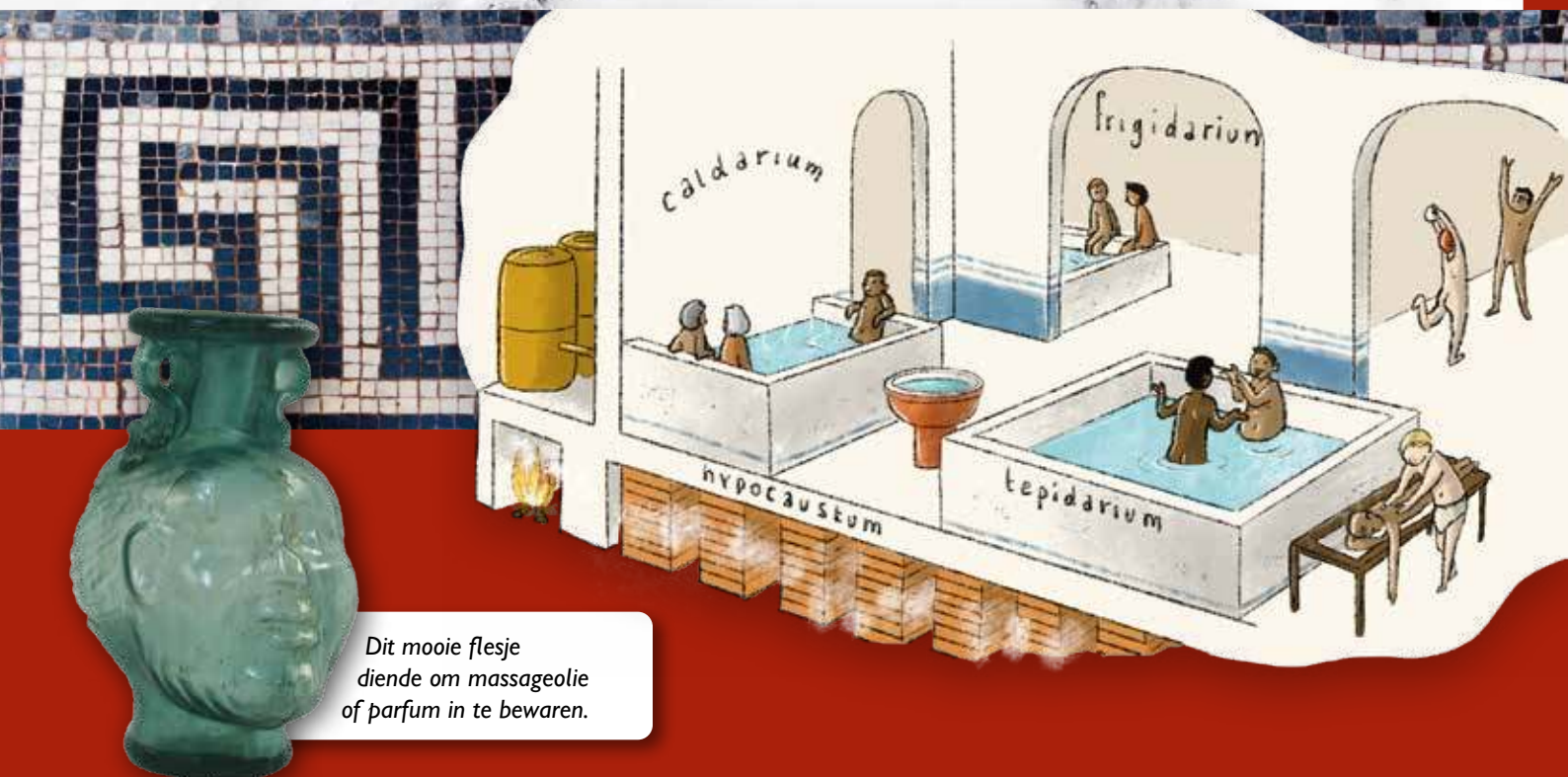
En na het werk ... ontspanning!

De meeste Romeinen gingen naar het **badhuis**. Dat was nodig, want alleen de rijksten konden thuis baden. Maar in een badhuis kon je veel meer doen dan je wassen. Je kon er ook sporten, vrienden ontmoeten, je laten masseren ... Meestal baadden mannen en vrouwen apart.

Eerst kwam je in de kleedkamer. Daar liet je alles achter, want baden deed je in je blootje. Vervolgens waren er drie grote baden, elk met hun eigen temperatuur: een heet (**caldarium**), een warm (**tepidarium**), en een koud bad (**frigidarium**). Soms had het badhuis ook nog een zweetruimte of buitenbad.

Warm water was er dankzij de **vloerverwarming**. In het Latijn: het *hypocaustum* (p. 19-21). Sommige badhuizen waren ook mooi versierd, met muurschilderingen op de wanden en dure mozaïeken op de vloeren.

Na het sporten en vóór het baden schraapten de Romeinen vuil, zweet, olie en dode huidcellen weg met een *strigilis* of schraapijzer.

Dit mooie flesje diende om massageolie of parfum in te bewaren.

Het Maison Carrée
in Nîmes, in Frankrijk,
is een van de best
bewaarde Romeinse
tempels in Europa.

© Belgalmage

ZOVEEL

Godsdienst was erg belangrijk voor de Romeinen. Voor alles was er wel een god of godin. Omdat het er zoveel waren, telde de Romeinse kalender een heleboel feestdagen om hen te vieren. Bidden en offeren aan de goden gebeurde in een **tempel**, maar ook thuis, bij een klein huisaltaar.

*Bekijk de tekeningen aandachtig. Probeer bij elke god of godin het juiste woord aan te vullen. Je kunt kiezen uit:
muziek – liefde – landbouw – hemel – wijn – oorlog*

Ave! Ik ben **Jupiter**, de baas van alle goden.
Je herkent me aan mijn bliksemschicht.
Die heb ik soms nodig als god van
de hemel

Gegroet! Ik heet **Mars**, de god van
de oorlog
Zie ik er niet stoer uit, met
mijn wapens?

Dag, ik heet **Venus**! Ik ben de knapste
godin van allemaal. Dat moet ook wel
als je de godin van
de liefde
bent.

GODEN?!

Ik ben – hik! – **Bacchus**. Sorry, ik heb een beetje te veel gedronken. Hik! Maar dat mag, want ik ben de god van de **wijn**

Hoi! **Apollo** is de naam. Ik ben de god van het zonlicht. Maar ook als je houdt van **muziek** bid je tot mij.

Mijn naam is **Ceres**. Vooral boeren bidden vaak tot mij, want ik ben de godin van de **landbouw**

Wist je dat deze geluckgodin Fortuna vroeger helemaal niet wit was? De Romeinen beschilderden hun godenbeeldjes vaak in felle kleuren.

(Bij)geloof

Romeinse ouders wilden hun kinderen beschermen tegen gevaar. Daarom kregen ze vaak een **amulet**. Jongens droegen een **bulla**, en meisjes een **lunula**.

Een bulla van een rijke jongen.

© The Trustees of the British Museum

Een eenvoudige lunula.

WIL JIJ OOK EEN ROMEIN ZIJN?

Zo, onze kennismaking met de Romeinen zit erop!
Hopelijk heb je ervan genoten en ben je heel wat te weten gekomen.
Als afscheidsgeschenk maakte Tiberius speciaal voor jou een mozaïek.
Daarin verstopte hij een heleboel woorden. Kun jij ze vinden?

Ambiorix
aquaduct
ave
Caesar
caldarium
Eburonen
garum
Latijn
legende
Mars
Romulus
slaven
stilus
stola
Tiber
tunica
wolvin

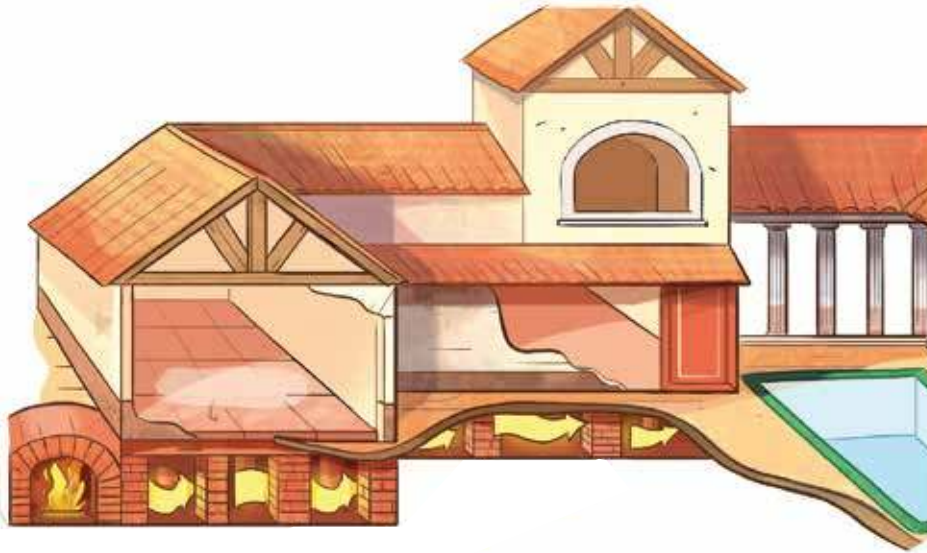
Kun je bij ieder woord van het mozaïek ook een klein beetje uitleg geven (zonder te spieken op de vorige pagina's)? Dan mag je jezelf een trotse inwoner van het Romeinse Rijk noemen!

OPLOSSING: Ambiorix: koning van de Eburonen / aquaduct: waterleiding / ave: hallo
in het Latijn / Caesar: bekende Romeinse legeraanvoerder / caldarium: heet bad in het
badhuis / Eburonen: stam die vocht tegen de Romeinen / garum: saus op basis van rotte
visingewanden / Latijn: taal van de Romeinen / legende: verhaal waarvan we niet kunnen
bewijzen of het waar is / Mars: Romeinse god van de oorlog / Romulus: stichter van Rome
/ slaven: mensen die niet vrij zijn en moeten werken voor een meester / stilus: Romeinse
pen / stola: lange jurk voor dames / Tiber: rivier die door Rome stroomt / tunica: los
gewaad dat iedereen droeg / wolvin: voedde Romulus en Remus met haar eigen melk

CENTRALE VERWARMING

Je huis verwarmen zoals de Romeinen

Rijke Romeinen woonden in mooie huizen. Enkele belangrijke kamers hadden centrale verwarming! Echt waar! Hun systeem om huizen te verwarmen werd **hypocaustum** genoemd. **Hoe werkte deze vorm van verwarming volgens jou?**

Schrijf hier je ideeën op.

.....

.....

.....

.....

Weet je hoe de verwarming bij jullie thuis werkt?
Of de verwarming op school?
Heb je al eens nagedacht over hoe je later je eigen huis wilt verwarmen?

Op deze tekening zie je een doorsnede van een huis. Bedenk een originele manier om het huis te verwarmen?

Leg je keuze uit in een paar woorden.

.....

.....

.....

.....

CENTRALE VERWARMING

Heb je wat hulp nodig?

Proef 1

Warme lucht stijgt op

Dit heb je nodig

- een blad papier
- een schaar
- een radiator
- een naald
- naaigaren

Knip een spiraal uit een blad papier.
Haal het naaigaren door het oog van de naald.
Prik een gaatje in het midden van de spiraal.
Haal daar het garen door.
Trek het garen uit de naald en leg er een knoopje in, zodat de spiraal blijft hangen.
De spiraal moet vrij kunnen ronddraaien.
Houd de spiraal vast zoals op de foto.

Houd de spiraal boven een warme radiator.

Wat gebeurt er?

De spiraal begint rond te draaien door
de opstijgende warme lucht.

Proef 2

Koude vloeistof zakt

Dit heb je nodig

- een doorzichtige bak
- een flesje met dop
- koud water uit de koelkast
- water op kamertemperatuur
- blauwe voedingskleurstof

Vul de bak met water op kamertemperatuur.
Kleur het water uit de koelkast blauw met
de voedingskleurstof. Giet het in het flesje.
Sluit het flesje af met je duim. Dompel het onder
in de bak. Haal nu je duim van de flesopening
en kijk wat er gebeurt.

Wat gebeurt er?

Het koude (blauwe) water zakt naar de bodem...

.....

.....

.....

Proef 3

Warme vloeistof stijgt

Dit heb je nodig

- het resultaat van proef 2
- een flesje met dop
- warm water
- rode voedingskleurstof

Kleur het warme water met de rode
voedingskleurstof. Giet het in het flesje.
Sluit het flesje af met je duim en dompel
het onder in de bak. Haal je duim van
de flesopening en kijk wat er gebeurt.

Wat gebeurt er?

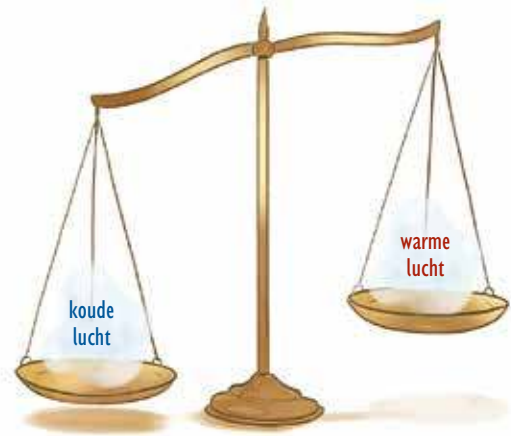
Het warme (rode) water stijgt.

.....

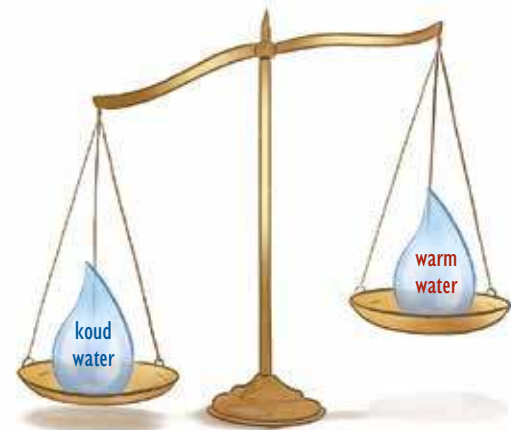
CONVECTIE IN GASSEN

Tijdens proef 1 ontdekte je dat warme lucht stijgt. Dat wil dus zeggen dat warmte zich verplaatst door de lucht (een gas). Dat wordt **convectie** genoemd. Warme lucht stijgt op, omdat hij minder dicht is dan koude lucht. Dat wil zeggen dat hij bij hetzelfde volume een kleinere massa heeft dan koude lucht.

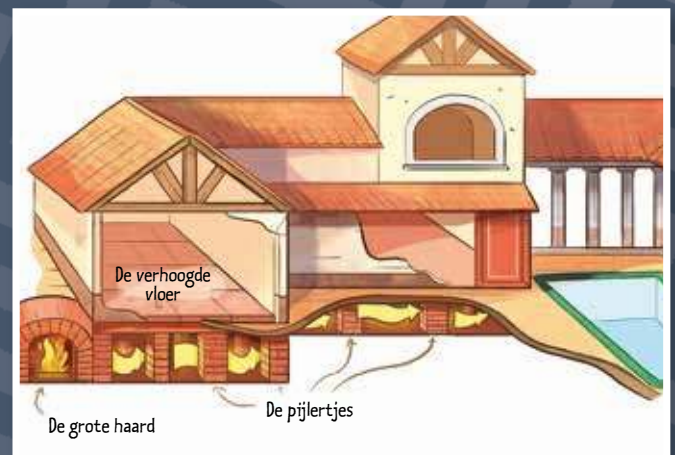
CONVECTIE IN VLOEISTOFFEN

Tijdens proef 2 en proef 3 ontdekte je dat koud water zakt in water op kamertemperatuur. Warm water stijgt in water op kamertemperatuur. Hier zie je dus een verplaatsing van warmte in water (een vloeistof). Ook dat wordt **convectie** genoemd. Koud water zakt omdat het een grotere dichtheid heeft dan water op kamertemperatuur. Dat wil zeggen dat het bij hetzelfde volume een groter gewicht heeft dan water op kamertemperatuur. Warm water stijgt dan weer, omdat het bij hetzelfde volume een kleiner gewicht heeft dan water op kamertemperatuur.

HET ROMEINSE HYPOCAUSTUM

Deze manier van verwarmen werkte met een grote haard buiten het huis. De warme lucht van het vuur circuleerde tussen pijlertjes onder de verhoogde vloer. Hij verwarmde zo enkele belangrijke kamers in het huis. De pijlertjes onder de vloer waren ongeveer 50 cm hoog en werden gemaakt uit baksteen. Ze ondersteunden de tegelvloer van de woning. Het hypocaustum werkte dus met **convectie**. Het huis kon ermee verwarmd worden tot boven de 20 °C, tot maximum 30 °C.

EEN MODERN HYPOCAUSTUM

Vloerverwarming komt vaak voor in nieuwe huizen. Dit systeem werkt met warm water, dat door buisjes onder de vloer loopt. Dat zorgt voor een warmte die heel gelijkmatig verdeeld is. Radiatoren geven meer plaatselijke warmte.

DE ROMEINEN

spelletjes

LINEA opgroeien

LEO

ADOLESCERE

besturen

INCOGNITUS

water

EXIRE

SALTUS

1. Latijnse woorden

Zoek voor elke uitleg een Latijns woord op deze pagina. Haal daarna telkens de juiste letter uit het woord en vul het onderaan in. Dan lees je hoe je 'Zonneland' in het Latijn zou kunnen zeggen.

1. verkeerd, onwaar: falsus (4^e letter)
2. twee: duo (3^e letter)
3. lijn: linea (1^e letter)
4. weg, route, baan: via (2^e letter)
5. goed: bonus (5^e letter)
6. sprong: saltus (4^e letter)
7. dokter: medicus (2^e letter)
8. aantal, getal: numerus (5^e letter)
9. ronde, cirkel: circus (3^e letter)
10. veld: campus (2^e letter)

Tip! Kijk ook in de graffiti-woorden. Als je daar een Nederlands woord vindt dat bij een Latijns woord past, mag je ze doorstrepen.

S O L I S T E R R A

onbekend

BONUS

volmaakt

CIRCUS

MEDICUS

FALSUS

NUMERUS

meer

acht

buitengaan

OCTO

VIA

DUO

CAMPUS

leeuw

AQUA

niets

ADMINISTRARE

NIHIL

PERFECTUS

.....een glas of fles wijn.....

.....een dolfijn.....

.....een rozijn.....

.....een trein.....

.....een konijn.....

2. Romeinerijm

Waarvan zie je hier enkele
zeer sterk ingezoomde foto's?

Tip! Elk woord rijmt op Romein!

3. Camouflage

Deze mensen doen zich voor als Romeinen. Maar ze komen uit een ander land.

Schud hun letters door elkaar en achterhaal welke nationaliteit ze hebben!

Bv. CHRISSUS = Russisch

DITUS =Duits.....

ATRALISCHUS =Australisch.....

GEPORETUS =Portugees.....

BALGARUS =Bulgaars.....

BANACUS =Cubaans.....

4. Geef me de vijf!

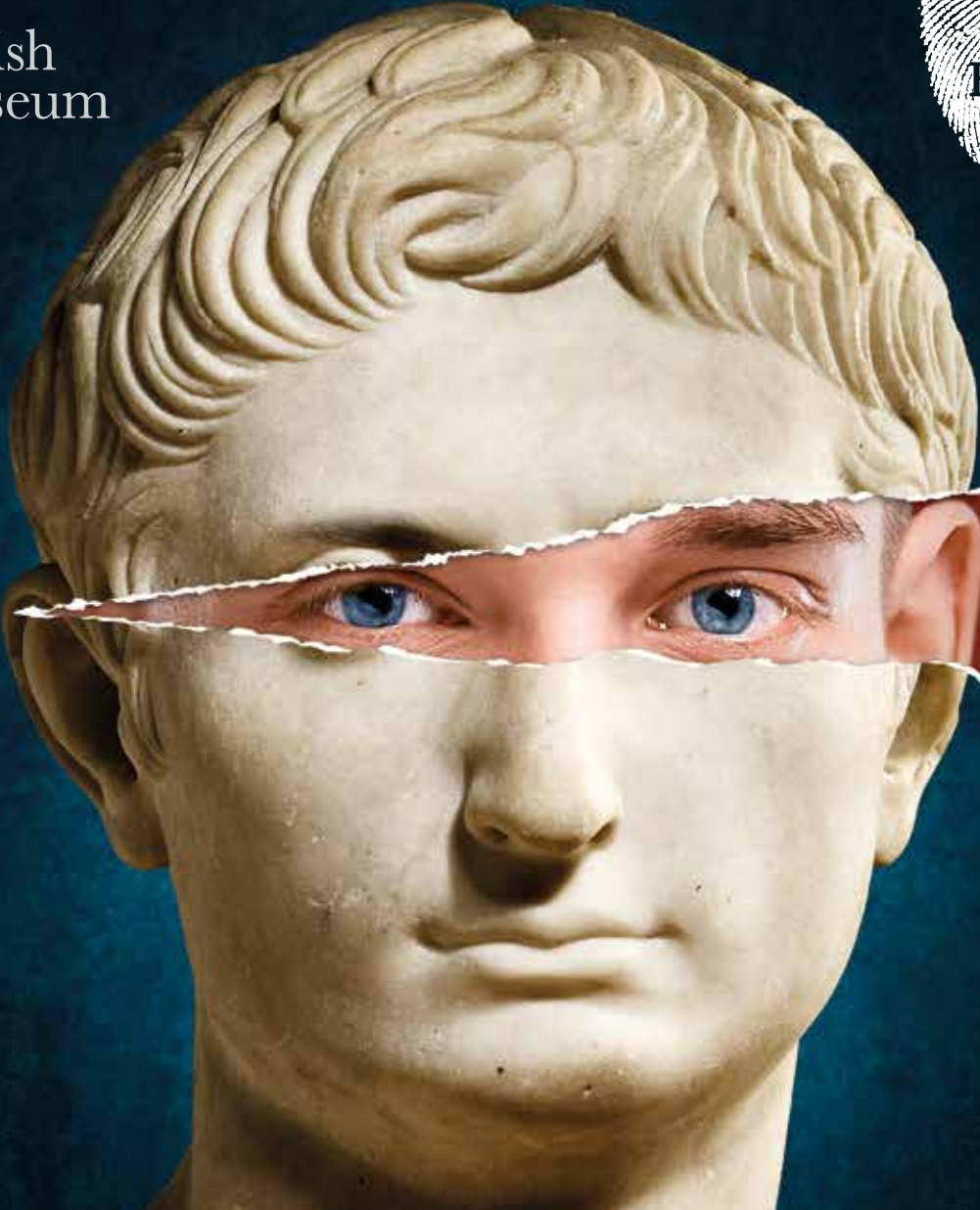
Schrap alle letters die je exact vijf keer terugvindt in de tekst hieronder.
Wat overblijft is een Latijnse spreuk. Zoek maar eens op wat die betekent.

hamorcigtag hersomitg fromahibumogrilhogarmhi

Acta est fabula.....

The British
Museum

GALLO
ROMEINS
MUSEUM

Oog in oog met DE ROMEINEN

6 FEBRUARI - 1 AUGUSTUS 2021

Hoe was het écht om te leven in het reusachtige Romeinse Rijk? Maak kennis met de eenheid en de diversiteit in het *imperium Romanum* via thema's als veelgodendom, mode, ontspanning, opvoeding, ... Een indrukwekkende tijdlijn, didactische wandkaarten, beklijvende getuigenissen, sfeervolle foto's van bouwwerken en monumenten, ... brengen u en uw leerlingen in de ban van de Romeinse cultuur.

Meer dan 250 topstukken uit het British Museum tonen het beste van wat Rome ons naliet. Of hoe een klein dorpje aan de Tiber uitgroeide tot een machtig wereldrijk!

De tentoonstelling biedt een levendig en leerrijk overzicht van de Romeinse cultuurwereld.

Ontdek onze educatieve programma's voor scholen op www.galloromeinsmuseum.be

GALLO-ROMEINS MUSEUM TONGEREN

EFRO
EUROPEES FONDS
VOOR REGIONALE
ONTWIKKELING

FONDS
CULTURELE
INFRASTRUCTUUR

Vlaanderen
verbeeldt werkt

GALLO
ROMEINS
MUSEUM

Tongeren

